

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.11.60](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.60)

УДК 338

*О. І. Данилюк,
кандидат економічних наук, ст. викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський*

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

*О. І. Daniluk
PhD in Economics, senior professor of social pedagogy and social work, faculty of correctional and
social pedagogy and psychology, Ivan Ogiyenko Kamyanets-Podilsky national university,
Kamyanets-Podilsky*

RESEARCH OF FINANCIAL PROVISION OF DEVELOPMENT OF SUBURBAN TERRITORIES: SOCIO-ECONOMIC ASPECT

У науковій праці розглянуто структурні компоненти механізму фінансового забезпечення розвитку приміських територій. Обґрунтовані напрями фінансової спроможності і дієздатності приміських територій. Приділена увага формуванню фінансово незалежних територіальних громад приміських територій. Досліджено і обґрунтовано основні структурні компоненти механізму фінансового забезпечення розвитку приміських територій, які спрямовані на місцевий розвиток, що характеризуються внутрішніми та зовнішніми чинниками та механізмами фінансово-економічного розвитку. Виділено ключові показники матеріального добробуту та умов проживання, які обумовлюють соціальний розвиток приміських територій, проаналізовано їх останні тенденції в Україні за останні три роки. Здійснено аналіз показників життєвого рівня населення, котрі виступають детермінантами соціального розвитку приміських територій за численними каналами впливу. Визначено проблемні напрями, які слід враховувати при розробці стратегії соціального розвитку приміських територій.

In the scientific work the structural components of the mechanism of financial provision of development of suburban territories are considered. Grounded directions of financial capacity and capacity of suburban territories are grounded. Attention is paid to the formation of financially independent territorial communities of suburban territories. The main structural components of the mechanism of financial support for the development of suburban territories, aimed at local development, characterized by internal and external factors and mechanisms of financial and economic development, were investigated and substantiated. The key indicators of material well-being and living conditions, which determine the social development of suburban areas, are analyzed, their recent tendencies in Ukraine for the last three years have been analyzed. The analysis of indicators of living standard of the population is carried out, which act as determinants of social development of

suburban territories on numerous channels of influence. The problem areas, which should be taken into account when developing the strategy of social development of suburban areas, are determined. Implementation of a balanced social development policy in suburban areas in Ukraine opens up wide opportunities for solving a number of important socio-economic tasks. The study of the latest trends in terms of suburbanization of living standards in Ukraine (income and expenditure of households, property characteristics and housing conditions of households, the level of development and availability of social infrastructure institutions) has allowed to highlight the problems associated with the specifics of the standard of living of the population: - in Ukraine the possibility of moving to a comfortable suburban housing is conditioned not so much by the need to improve living conditions, but by the prestige and wealth that is associated with insufficient maternity the intellectual potential of Ukrainians. The development of mechanisms for overcoming them is a prerequisite for the social development of suburban areas, and is therefore a promising direction for further research in this area.

Ключові слова: приміські території; соціальний розвиток; фінансове забезпечення; субурбанізація; рівень життя населення.

Keywords: suburban territories; social development; financial support; suburbanization; living standards of the population.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Домінуючими тенденціями сучасного етапу розвитку приміських територій є посилення процесів, що передбачають перенесення уваги в прийнятті рішень на місцевий рівень, з одночасним зміщенням акцентів на розкриття внутрішнього потенціалу. Приватизаційні процеси, які відбувались в Україні, негативно вплинули на соціально-економічний розвиток приміських територій, зокрема, були втрачені організаційно-економічні важелі управління. Приватизація внесла нестабільність в економіку цих територій. Власники підприємств відстоюють тільки свої власні інтереси (швидкі темпи одержання прибутку), а поза увагою залишається працездатне населення, яке здатне працювати і шукає роботу, а також прослідковується згортання розвитку соціальної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем фінансового забезпечення місцевого самоврядування, територій (регіонів), міст, їх розвитку присвячено чимало наукових праць, серед яких роботи В. Бондаренка [1], Т. Бондарук [2], І. Вахович [3], В. Зайчикової [4], Ш. Ібатуллін [5], В. Олійник [6] та інші. Утім у науковій літературі немає єдиного підходу щодо трактовки цього поняття, а думки науковців розходяться при визначенні елементів і форм фінансового забезпечення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування основних структурних компонентів механізму фінансового забезпечення розвитку приміських територій. Необхідною умовою досягнення будь-якого розвитку в тому числі приміської території є наявність її фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення є одним із складових елементів фінансового механізму поряд з управлінням фінансовою діяльністю, фінансовим регулюванням, фінансовим плануванням і прогнозуванням та іншими. Але враховуючи роль кожного елемента в процесі господарської діяльності ми виділили один із головних елементів фінансового механізму, без якого неможливий економічний та інвестиційний розвиток, а саме – фінансове забезпечення.

Фінансове забезпечення розвитку приміських територій постає як сукупність нових методів, засобів та шляхів реалізації економічних можливостей регіону, а, отже, підпорядковується стратегічним механізмам із впровадження нових інвестиційно-інноваційних проєктів. Основними характеристиками такого розвитку є системність, циклічність, динамічність.

Приміська територія повинна виконувати свої функції, які спрямовані на місцевий розвиток, що характеризується внутрішніми та зовнішніми чинниками та механізмами фінансово-економічного розвитку (рис. 1). Головним тут є ефективне використання власного ресурсного потенціалу, в т.ч. й фінансового, що сприяє економічному зростанню.

Внутрішні чинники

- **населення, структура, вік, стать, освітній рівень тощо; місце розташування; органи місцевого самоврядування; місцевий бюджет; підприємства, господарства населення, їх спеціалізація; об'єкти соціальної інфраструктури; резерви нарощення внутрішнього потенціалу; інвестиції.**

Зовнішні чинники

- **політичні; правові; фінансові (державні програми, дотації, субвенції); соціальні; економічні.**

Рис. 1. Чинники та механізми фінансово-економічного розвитку приміських територій

Джерело: складено за даними [1]

Серед складових приміської території ми виділили:

- територіальна громада;
- власний ресурсний потенціал, в т.ч. земля;
- об'єкти підприємницької діяльності;
- об'єкти соціальної інфраструктури.

Приміську територію слід розглядати у контексті з територіальною громадою, що проживає на її території, враховуючи її чисельність, стать, вік, рівень освіти та місцезнаходження з її власним потенціалом. Це новий погляд на поняття приміської території в нашій країні. Але слід підкреслити, що високий рівень свідомості територіальної громади, з однієї сторони і створення на рівні держави економічних умов для розвитку підприємств, а з другої – здатні сприяти економічному зростанню приміської території.

Процес економічного розвитку приміських територій відбувається під впливом певних чинників, що зумовлюють характер і динаміку економічного розвитку:

- початковий рівень розвитку приміської території;
- стан людського капіталу, його «інтелектомісткість»;
- внутрішні (ендогенні) умови господарювання;
- зовнішні (екзогенні) умови господарювання.

Будь-який населений пункт істотно впливає на прилеглу територію, причому інтенсивність такого впливу головним чином залежить від соціально-демографічного та економічного потенціалу самого поселення. З урахуванням цього, особливої уваги потребує дослідження впливу саме великих міст на їх приміську зону.

Освоєння приміських територій ускладнюється відсутністю цілісної системи стратегічного планування, яка б враховувала специфіку їх ресурсного забезпечення, базисних соціальних умов. Особливої актуальності при цьому набуває аналіз показників життєвого рівня населення, котрі виступають детермінантами соціального розвитку приміських територій за численними каналами впливу.

Особливої актуальності при цьому набуває аналіз показників життєвого рівня населення, котрі виступають детермінантами соціального розвитку приміських територій за численними каналами впливу.

Рівень життя населення – це комплексне, багатогранне поняття, на основі якого можна не лише охарактеризувати матеріальну сторону людського буття, а й визначити результати функціонування економічної системи країни за певний часовий проміжок. За всіма каналами вплив можна розглядати як прямий, так і опосередкований, бо матеріальне становище домогосподарств здійснює вплив практично на всі аспекти життєдіяльності людини й суспільства. Точки прямого впливу також мають широкий спектр і охоплюють практично всі сфери: економіку (промислове та сільськогосподарське виробництво, будівництво, транспорт та зв'язок); демографію (народжуваність, смертність, здоров'я, міграція); освіту та науку; культуру; екологію; фінансово-бюджетну та фінансово-кредитну сфери [2].

Розглянемо ключові показники життєвого рівня населення, що детермінують соціальний розвиток приміських територій (рис. 2).

Безперечно, рушійною силою субурбанізації виступають жителі міських поселень, у першу чергу – великих міст, тому особливу увагу необхідно приділити окремим показникам рівня життя даної групи домогосподарств.

Система показників матеріального становища охоплює широкий спектр соціально-економічних характеристик, що відображають матеріальний добробут населення в різних аспектах, у т.ч. такі важливі з точки зору субурбанізації показники, як доходи і витрати домогосподарств, а також їх майнові характеристики [2].

Переважаючу частку в складі доходів населення становить оплата праці як будь-який заробіток, обчислений у грошовому вимірі, який працівники підприємств, організацій, установ отримують за свою роботу. Так, в Україні частка оплати праці в структурі грошових доходів за період 2015-2017 рр. коливалась на рівні 47,2...52,4%.

Рис. 2. Ключові показники життєвого рівня населення, що детермінують соціальний розвиток приміських територій
Джерело: складено за даними [6]

Для аналізу матеріального добробуту населення важливе значення має оцінка динаміки реальних доходів, у т.ч. такої компоненти як реальна заробітна плата, оскільки саме від її величини і темпів зростання залежить купівельна спроможність населення та можливості здійснювати заощадження. Протягом 2015-2017 рр. відбувалось зростання як показників реального наявного доходу (у середньому на 22,6% щорічно), так і реальної заробітної плати (у середньому на 32,6% щорічно), однак їх позитивна динаміка уповільнювалась інфляційними явищами, про що свідчать темпи зростання номінальної заробітної плати (рис. 3).

У 2017 р. грошові доходи домогосподарств у великих містах у середньому за місяць становили 8165,2 грн., що на 56,1% більше, ніж у 2015 р. (5231,7 грн.). Основним джерелом доходів залишалась оплата праці, середньомісячний показник якої дорівнював 4278,56 грн. у 2017 р. проти 2469,36 грн. у 2015 р.

Рис. 3. Темпи зростання окремих показників доходів населення в Україні

Джерело: складено за даними [7]

Незважаючи на той факт, що у міських поселеннях (передусім великих містах) України частка домогосподарств з найвищими показниками середньодушових еквівалентних грошових доходів на місяць (понад 5160 грн.) є помітно вищою, ніж у середньому по домогосподарствах та у сільській місцевості (рис. 4), у 2015-2017 рр. намітилась негативна тенденція до зростання питомої ваги міських домогосподарств із середньодушовими грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму. Якщо у 2015 р. даний показник становив 57,4% від загальної кількості домогосподарств у міських поселеннях, то у 2017 р. його значення зросло до 59,7% від загальної кількості домогосподарств у міських поселеннях.

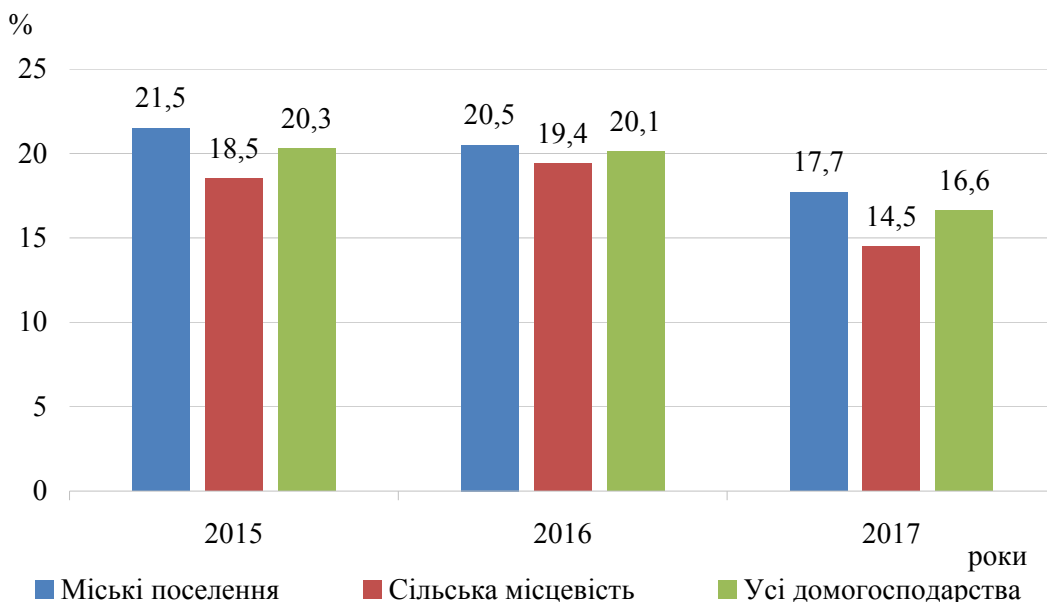

Рис. 4. Частка домогосподарств із найвищими показниками середньодушових еквівалентних грошових доходів на місяць в Україні

Джерело: складено за даними [7]

Аналізуючи в цілому стан матеріальної забезпеченості населення в Україні за період 2015-2017 рр., можна відзначити як позитивні, так і негативні зрушення. Хоча оплата праці займає високу частку у ВВП, рівень середньомісячної зарплати у вітчизняній економіці залишається в рази нижчим, ніж у розвинених країнах.

Незважаючи на стабільне зростання реальних доходів, у т.ч. й реальної зарплати, досить високою залишається частка домогосподарств великих міст, де середньодушові доходи менші за прожитковий мінімум.

Структура сукупних витрат міського населення несуттєво відрізняється від середньоукраїнських показників та свідчить про низький рівень матеріального добробуту і, відповідно, недостатні фінансові можливості жителів міст активно освоювати приміські території. Підтвердження цьому – зниження частки витрат населення, що спрямовуються на заощадження.

Важливо також розглянути окремі майнові характеристики міського населення, оскільки вони дозволяють не тільки опосередковано оцінити матеріальне становище домогосподарств, а й визначити їх потреби у житлі, суттєвий потенціал задоволення яких мають приміські території.

У структурі майна домогосподарств одним із найвагоміших активів є житло. Протягом 2017-2015 рр. величина міського житлового фонду в Україні зросла (рис. 5) з 973 800 тис. кв. м у 2015р. до 984 800 тис. кв. м. у 2017р. При цьому частка приватного житлового фонду стабільно збільшувалась і становила 90,9% або 895 183 тис. кв. м у 2017 р. проти 88,1% та 857 918 тис. кв. м у 2015 р. Тобто більшість населення проживає у житлі, що є приватною власністю (приватизоване, куплене або кооперативне).

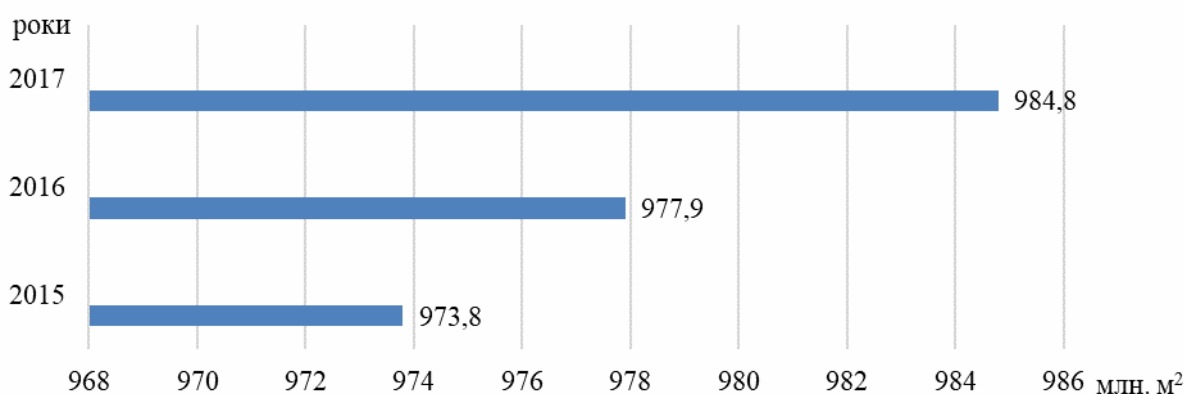

Рис. 5. Динаміка величини міського житлового фонду в Україні

Джерело: складено за даними [7]

Аналізуючи показники забезпеченості житлом населення у 2015-2017 рр. потрібно відмітити, що в міських поселеннях у середньому на одну особу припадає менше загальної площі, ніж у середньому по країні та у сільській місцевості (рис. 6). У 2017 р. на одного міського жителя припадало близько 21,6 кв. м житла, тоді як середній показник забезпеченості житлом по країні дорівнював 23,3 кв. м.

Доступна статистична інформація не дозволяє точно оцінити кількість приватних квартир. Натомість ми можемо оперувати даними про кількість умовних одиниць житла (квартир та будинків) [2], яку можна розрахувати, виходячи із розміру загальної площі житла у розрахунку на одне домогосподарство залежно від типу місцевості та розміру житлового приватного фонду країни (табл. 1) [7].

Протягом 2015-2017 рр. кількість умовних одиниць приватного житла плавно знижувалась і становила близько 9,91 млн од. у 2017 році. У містах середня кількість умовних квартир була меншою – 6,57 млн. од., що на 140 тис. одиниць житла більше, ніж у 2015 році.

Таблиця 1.

Середня кількість умовних одиниць житла, що перебувають у приватній власності, млн. од.

Показники	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Відхилення 2017 р. від 2015 р.	Відношення 2017 р. до 2015 р.
Весь приватний житловий фонд	10,12	9,93	9,91	-0,21	97,92
Міський приватний житловий фонд	9,43	9,52	9,57	0,14	101,48
Сільський приватний житловий фонд	0,69	0,41	0,34	-0,35	49,28

Умови проживання безпосередньо впливають на соціальний розвиток приміських територій, тому що, з одного боку, вони відображають потреби населення у покращенні житлових умов, а з іншого – дозволяють оцінити рівень розвитку та доступність закладів соціальної інфраструктури, які поряд із матеріальним становищем визначають можливості задоволення таких потреб.

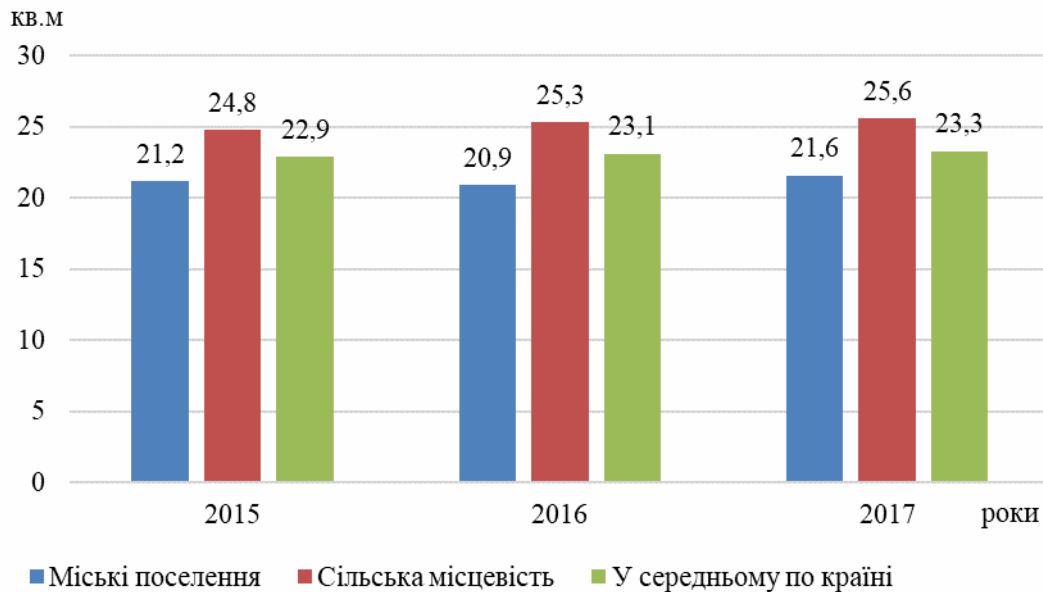

Рис. 6. Забезпеченість населення житлом в Україні

Джерело: складено за даними [7]

Забезпеченість населення належними умовами проживання є важливим показником рівня життя. Рівень розвитку соціальної інфраструктури виступає визначальним чинником субурбанізації, оскільки навіть за умови будівничого освоєння приміських ділянок та наявності платоспроможного попиту на них, відсутність поблизу таких важливих соціальних об'єктів, як дитячі садки, школи, лікарні, магазини, заклади побутового обслуговування, а також належного транспортного сполучення утримує потенційних покупців від придбання житла за містом.

В Україні селітебне освоєння приміських територій часто відбувається за рахунок забудови приміських сіл, оскільки в них наявні принаймні базові інфраструктурні об'єкти. Суттєві відмінності в рівнях розвитку й доступності об'єктів соціальної інфраструктури у сільських та міських поселеннях формують їх високу інфраструктурну неоднорідність.

Таким чином, наближення рівнів інфраструктурного забезпечення сільських домогосподарств до середнього міського рівня не тільки виступає запорукою успішного освоєння вільних приміських ділянок селітебного призначення, а й розвивати прилеглі сільські території.

Висновки з даного дослідження. Здійснення в Україні зваженої політики соціального розвитку приміських територій відкриває широкі можливості для вирішення ряду важливих соціально-економічних завдань. Із урахуванням наявності емпірично доведеного взаємозв'язку між життєвим рівнем та процесами субурбанізації виділено канали, через які здійснюється максимальний вплив на соціальний розвиток приміських територій – матеріальне становище та умови проживання. Дослідження останніх тенденцій ключових з точки зору субурбанізації показників життєвого рівня в Україні (доходів та витрат населення, майнових характеристик і житлових умов домогосподарств, рівня розвитку та доступності закладів соціальної інфраструктури) дозволило виділити проблеми, пов'язані зі специфікою життєвого рівня населення: – в Україні можливість переселення до комфортного приміського житла обумовлюється не стільки потребою покращення житлових умов, скільки престижністю та заможністю, що пов'язано з недостатніми матеріальними можливостями українців. Низький рівень розвитку системи іпотечного кредитування призводить до вилучення переважної частки міського населення з числа учасників процесів субурбанізації; – реальний бюджет домогосподарств великих міст не дозволяє здійснювати суттєві заощадження на придбання, будівництво, капремонт нерухомості, а також оплачувати споживчі витрати на забезпечення достатнього рівня особистої транспортної мобільності, належне поточне утримання майна; – самооцінка рівня своїх доходів міськими домогосподарствами та їх песимістичні очікування щодо змін матеріального стану у найближчій перспективі формують особливий тип заощаджувальної поведінки, однією з ознак якої є демотивація до переселення у передмістя; – суттєвою перешкодою до освоєння приміських територій виступає недоступність закладів соціальної інфраструктури (транспортна або територіальна віддаленість найближчих закладів освіти, охорони здоров'я, культури, побуту, зв'язку тощо).

Розроблення механізмів їх подолання є передумовою соціального розвитку приміських територій, а тому є перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері.

Список літератури.

1. Бондаренко В. Л. Оцінка ефективності та збалансованості фінансового забезпечення розвитку міста / В. Л. Бондаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 10. – С. 6-68.

2. Бондарук Т. Г. Регулювання та фінансове забезпечення розвитку місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Т. Г. Бондарук. – К., 2010. – 36 с.

3. Вахович І. М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.05 розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / І. М. Вахович. – Одеса, 2008. – 35 с.

4. Зайчикова В. В. Системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в європейських країнах: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / В. В. Зайчикова. – Ірпінь, 2003. – 20 с.

5. Ібатуллін Ш.І. Капіталізація земель приміських зон великих міст: теорія, методологія, практика / Ш.І. Ібатуллін – К.: НАУ, 2007. – 260 с.

6. Олійник В. Взаємовплив розвитку міст і приміських територій / В. Олійник // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб.наук. праць – за матеріалами 6 Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 жовтня 2015 р., Херсон) / [за ред. І.О. Пилипенка, Д.С. Мальчикової], - Херсон: ПП Вишемирський, 2015. – С. 301-305.

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References.

1. Bondarenko, V. L. (2003), “Assessment of efficiency and balance of financial support of the city development”, *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 10, pp. 6–68.

2. Bondaruk, T. G. (2010), “Regulation and financial support of local self-government development”, Doctor of Economics Thesis, Economy and management of National economy, Institute of Economics and forecasting of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

3. Vakhovich, I. M. (2008), “Theoretical and methodological bases of formation and implementation of regional policy of financial support of sustainable development”, Doctor of Economics Thesis, Development of productive forces and regional economy, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine.

4. Zaychikova, V.V. (2003), “Financial support systems for local self-government in European countries”, Ph.D. Thesis, Finance, money circulation and credit, National Academy of State Tax service of Ukraine, Irpen, Ukraine.

5. Ibatullin, S.I. (2007), *Kapitalizatsiia zemel prymiskykh zon velykykh mist: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Land capitalization of suburban areas of large cities: theory, methodology, practice], NAU, Kyiv, Ukraine.

6. Oliynyk, V. (2015), “Interaction of urban and peri-urban development”, *Rehionalni problemy Ukrainy: heohrafichnyi analiz ta poshuk shliakhiv vyrishennia* [Regional problems of Ukraine: geographical analysis and search for solutions], *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* [International scientific and practical conference], Kherson state University, Kherson, Ukraine, pp. 301–305.

7. The official site of Of the State Statistics service of Ukraine (2018), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 5 November, 2018).

Стаття надійшла до редакції 06.11.2018 р.